

Forskning 2025-07-02

Framtidspotential hos små mjölgårdar

Trots en långvarig trend mot färre och större enheter visar ny forskning att små mjölgårdar kan vara både lönsamma och viktiga för framtidens livsmedelssystem – om rätt stöd ges.

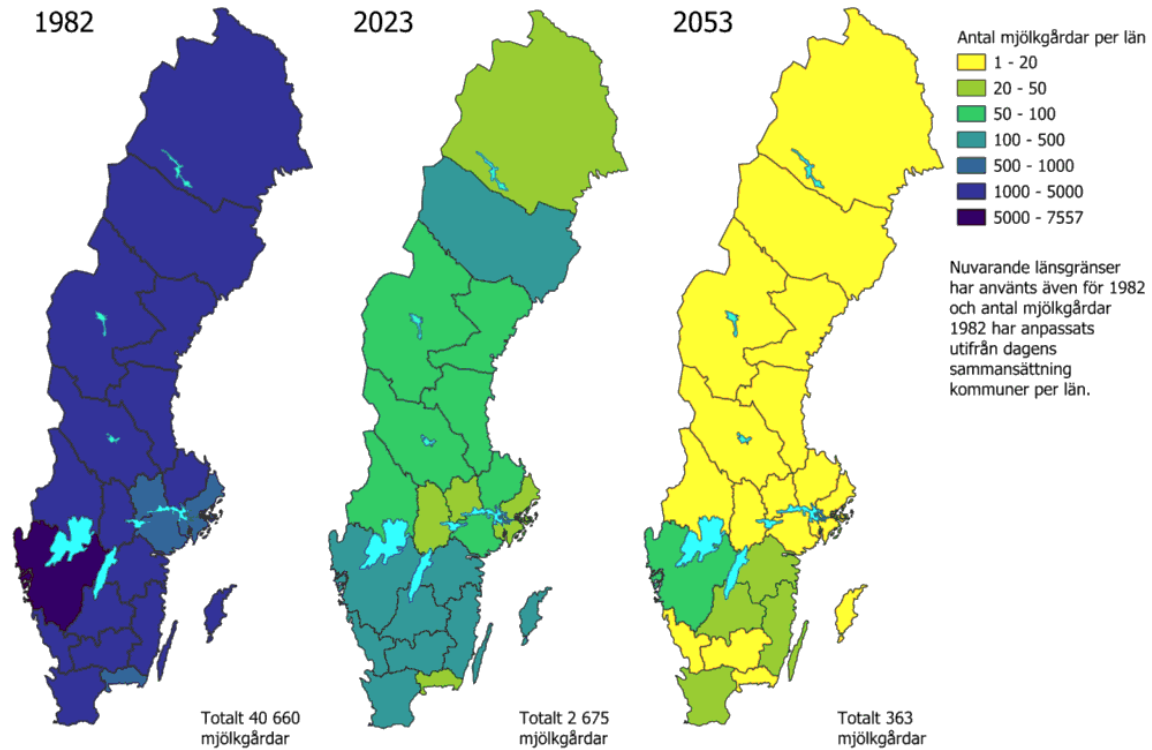
Över 90 procent av svenska mjölkproducenter har lagt ner sin verksamhet under de senaste 40 åren. Samtidigt har de kvarvarande gårdarna blivit allt större.

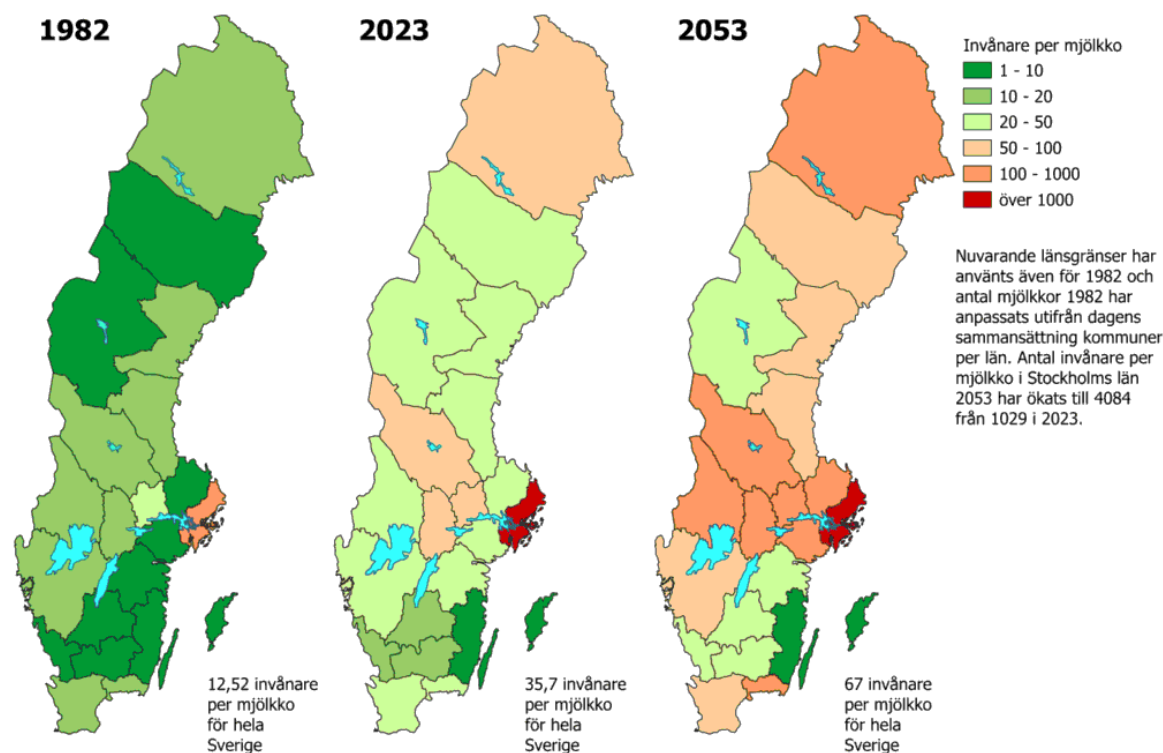
Inom branschen hörs ibland att utvecklingen mot större och färre enheter är oundviklig. Att den kommer fortsätta i samma utsträckning även framåt. På senaste tiden har dock flera röster höjts för att varna för att de pågående strukturförändringarna får negativa konsekvenser. Inte minst för livsmedelsberedskap, landsbygdsutveckling, kulturlandskap och biologisk mångfald (1,2). Ett livsmedelssystem med få och stora produktionsenheter blir väldigt sårbart vid olika typer av kriser.

Forskning på svenska mjölgårdar

I ett forskningsprojekt finansierat av Stiftelsen Lantbruksforskning har forskare vid Växa, Sveriges lantbruksuniversitet och Statens veterinärmedicinska anstalt, undersökt förutsättningar för svenska mjölgårdar som håller upp till 75 kor. Om strukturförändringen fortsätter i samma takt som under de senaste 20 åren, så kommer stora delar av landet ha väldigt få mjölgårdar (Figur 1).

Inom projektet har en enkätundersökning riktad mot både små och stora gårdar gjorts. Likaså gårdsbesök med djupintervjuer på ungefär 30 mindre mjölkgårdar för att ta reda på mer om vilka utmaningar och möjligheter de själva ser för sin framtida produktion.

Data från Jordbruksverket och SCB ligger till grund för kartorna. Prognosen för 2053 bygger på tidigare trender och SCB:s befolkningsprognos, men är en grov uppskattning utan vetenskaplig analys. En mjölkko producerar i snitt 10 000 kg per år, vilket täcker 50 personers konsumtion (216 kg/person enligt Our world in data). Det används som gräns för överskott (grönt) och underskott (gult–rött) i kartorna.

Utmaning att gå från uppbundet till lösdrift

Ungefär en tredjedel av de besökta gårdarna höll mjölkarna i äldre stall med uppbundet system. Det är problematiskt för både arbetsmiljö och djurvälstånd. Att gå från uppbundet till lösdrift är dock ingen enkel sak. Det är något som tas upp i både enkätsvar och intervjuer. Det är en stor investering med flera följder. Att skuldsätta sig själv, och indirekt även kommande generationer, är inget som görs lättvindigt. Inte när familjeföretaget är kopplat till gården, som också är ens hem – i många fall sedan flera generationer tillbaka. Samtidigt så framhålls just behovet av att bygga om till lösdrift. Det som en förutsättning för att mjölkproduktionen på gården ska kunna drivas vidare av den yngre generationen. Den ställer högre krav på sin arbetsmiljö. Det blir en ond cirkel.

”Vi älskar våra gårdar till döds, det är ju ett sånt där uttryck. Och vi är rädda, det är för mycket känslor inblandat. Vi vågar inte satsa så vi lever på rost och röta. Det är också en del av problematiken”

Lantbrukare i Värmland med 60 kor.

Utökade besättningar gynnas

Poängsättningen för att få ta del av investeringsstöd, som kan vara en stor hjälp i omställningen, har under många år gynnat de som samtidigt utökat besättningsstorleken. Detta har bidragit till storleksrationaliseringen. En statlig lånegaranti och investeringsstöd för omställning till lösdrift riktat mot mindre mjölkgårdar som inte vill öka djurantalet, är några av de intervjuade gårdarnas egna förslag på åtgärder som skulle kunna förbättra förutsättningarna för fortsatt mjölkproduktion på flera gårdar som inte har planer på att växa. Okunskap hos banktjänstemän lyfts också som problematiskt.

Svårt för mjölkföretagare att vara lediga

Att kunna ta ledigt är också en utmaning kopplad till både arbetsmiljö och yngre generationers möjligheter att driva vidare produktionen på mindre gårdar. Här nämns bristen på avbytare som ett stort problem. Även om det inte finns ekonomi för att ha någon anställd, så skulle det för många kunna fungera att ha en avbytare några dagar eller någon helg per månad. I takt med att mjölkgårdar lagt ner har dock underlaget för avbytarföretagen blivit så litet att det knappast finns avbytare att få tag på längre. Flera av de intervjuade nämner att en statligt subventionerad avbyttjänst hade underlättat enormt. Paralleller dras till Norge och Finland, där sådana subventioner finns idag. En statlig subvention skulle kunna öka efterfrågan på avbyttjänster så att tillgängligheten ökar.

”Hade vi till exempel kunnat vara ett gäng som delar på en avbytare som blir väl inkörd på våra gårdar, så hade ju det varit skillnad. Men det är jättesvårt att få tag i duktiga människor.”

Lantbrukare i Gävleborg med 50 kor

Tre behov högst upp på önskelistan

När vi analyserar enkätsvaren så är det tydligt att regelförenklingar, långsiktiga politiska beslut och ett stabilt mjölkpris är något som förenar olika typer av gårdar när det handlar om behov. Däremot ser vi att det finns en skillnad i synen på resurser. De större gårdarna nämner ofta behov av resurser. Det handlar om tillgång på mark, vatten, insatsvaror, personal och annat, som viktiga utmaningar inför framtiden. De mindre gårdarna har också fokus på resurser, men ofta är istället produktionen anpassad efter de resurser som finns. Om gårdens areal genererar tillräckligt med foder och bete för ett visst antal djur är det antalet som finns på gården. Många av de mindre gårdarna är också väl medvetna om vilka värden de själva bidrar med, så som hävd av betesmarker, biologisk mångfald och lokala livsmedel.

”Man är förvaltare över sin lilla fläck på jorden, det är så jag tänker ... För mig så är det inte meningsfullt om huvuduppgiften är att producera så mycket mjölk som möjligt till så lågt pris som möjligt.”

Lantbrukare i Uppsala med 65 kor

Positiv inverkan på flera miljöaspekter

Denna uppfattning är något som styrks av forskning. Mindre gårdar med idisslare har en positiv inverkan på flera miljöaspekter. Detta på grund av mindre fältstorlek, småbiotoper och varierade växtföljder som gynnar biologisk mångfald och kolinlagring (3).

Utifrån de resultat vi ser i projektet ser vi att den strukturförändring som pågår inte på något sätt är huggen i sten. Vi ser att det finns otroligt välskötta, lönsamma och hållbara mindre mjölkgårdar som drivs av yngre lantbrukare. En utveckling som ger fler mjölkgårdar i Sverige, av alla storlekar, kan möjliggöras om vi som samhälle bestämmer oss för att vi vill ha, och behöver, en mångfald av svenska mjölkgårdar spridda över hela landet. Det kräver styrning och politiska åtgärder. Dessutom en lyhördhet för vad lantbrukarna själva ser för behov. Men utan att bortse från vad forskning visar och vad dagens hållbarhetsutmaningar kräver.

Text: Lisa Ekman, Växa/SLU & Brian Kuns, SLU

Husdjur - mer att läsa

Små uppbundna gårdar får hjälp att utvecklas till lösdrift – Tidningen Husdjur

<https://husdjur.se/nyheter/2025/fran-uppbundet-till-losdrift-i-sma-besattningar/>

Så tänker partierna om jordbruket inför EU-valet

<https://husdjur.se/nyheter/2024/sa-tanker-partierna-om-jordbruket-infor-eu-valet/>